

tese nem áll össze a tágabb olvasóközönség számára is érthető narratívává. Az a megoldás is nehezíti a hivatkozásokban való eligazodást, hogy a bevezetőt egyaránt kísérik láb- és végjegyzetek. Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a nagy várákozással megelőzött kiadást méltán tekinthetjük mind a magyarországi, mind a nemzetközi neolatin filológia és irodalomtörténet egyik legjelentősebb vállalkozásának.

A szövegkiadások persze önmagukban is hasznos és élvezetes olvasmányok, de mindig túlmutatnak önmagukon. Janus Pannonius műveinek kiadásai is szorosan összefüggnek a költő kultuszával, recepciótörténetével. Ma már közhely leírni, de Janus tényleg az első latinul verselő költőnk, akinek tehetségét és latintudását az itáliai kortársak is csodálták. Már a XVI. századi Magyarország fokozatosan kialakuló humanista rétege számára is ő jelentette az itáliai humanista költészettel felérő példaképet, és Zsámboki filológusi tevékenysége sem választható el a letűnt aranykort jelentő Mátyás-kultuszról. Miként a humanisták az ókori szövegeket, úgy akarta Zsámboki is az ókorral vetekedő Janust kiadni. Az újabb kiadások egybeesnek a *historia litteraria* kialakulásával, bár a neolatin irodalom fogadtatása nem mindig problémamentes a nemzeti irodalomtörténet-írás keretein belül.

Jóllehet Toldy Ferenc az antik latin irodalom csodálója volt, nemzeti, azaz magyar nyelvű irodalom-fogalmába Janus nem egészen fért bele, s latin munkáit röviden méltatva azon sajnálkozott, hogy feltételezhető magyar nyelvű művei bizonyára elvesztek. Toldy szerint a „deák” irodalom a klasszika-filológusok területe, de a neolatin irodalom az ő körükben sem mindig örvendett nagy megbecsülésnek, miként az Ábel Jenő soraiból is kiderül: „Ujabbkori latin költők műveit teljes kritikai apparatussal kiadni, sokaknak fölösleges dolognak fog látszani, kivált az olyanoknak, kik, mint a humanismus történetének néhány újabb német művelője, azt tartják, hogy elég a humanisták munkáinak szövegét többé-kevésbé érthető alakban egyszerűen lenyomatni, és csak a belőlök meríthető művelődéstörténeti

adatokra fordítani figyelmünket. Alig szükséges mondanom, hogy ezen nézet nem tarthat igényt föltétlen helyeslésre.” (*Analecta ad historiam renaissance in Hungaria litterarum spectantia*. Academia Hungarica – Brockhaus, Bp.–Lipsiae, 1880. 1–2. old.)

Valóban hálások lehetünk Ábelnek, aki felismerte, hogy a nemzeti és a neolatin irodalom nem választható ketté, s az ő munkásságát folytató Huszti is így nyilatkozott: „Egy új, teljes kritikai Janus-kiadás közzététele a magyar tudománynak nemzeti és nemzetközi szempontból egyaránt kötelessége.” (*Janus Pannonius*. Janus Pannonius Társaság, Pécs, 1931. VII. old.) Az a Janus, aki Toldynak még nem volt eléggé nemzeti, a klebelsbergi kultúrpolitika egyik kitüntetett szereplője lett. (Janust szlavóniai származása miatt a horvát nemzeti érzület is sokáig magáénak tartotta, legjobb bizonyíték erre a Veljko Gortan által 1969-ben kiadott antológia, ahol Ivan Česmički a latinul író horvát költők között szerepel.) Klebelsberg Kunó a Janus Pannonius Társaság tiszteletbeli elnökeként maga is tartott egy rövid előadást Janusról.

Janus ma már talán épp egyetemes-sége, nemzetközisége miatt oly fontos még mindig a számunkra. Hiába írja epigrammáiban, hogy néhány diáktársa kigúnyolta, mert barbár földről érkezett, és medvetején nevelkedett, ráadásul még anyját is Barbarának hívták, ő mégis latin gyökerű összeurópaiságunk jelképe. S ennek különös jelentősége van egy olyan országban, ahol 1845-ig a latin volt a hivatalos nyelv. Kiadását az olasz és a magyar irodalomtörténészek egyforma érdeklődéssel várták, amit a 2002-ben a ferarai olasz–magyar Janus-konferencia is jelzett. (A konferenciára jelentette meg a Balassi Kiadó a Teleki–Kovácsnai-kiadás faksimilijét.) De a jelen kötet kiadása sem véletlenül esett a 2006 augusztusában Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémián, az International Association for Neo-Latin Studies által rendezett konferencia nyitónapjára. (A társaság alapítója, Jozef Ijsewijn leuveni professzor is írt tanulmányt Janusról.)

A magyarországi neolatin irodalmi kutatások mostanában zajló fellendülése és intézményesülése (Magyaror-

szági Neolatin Társaság megalakulása, a Szörényi László által vezetett Neolatin Irodalomtudományi doktori képzés a Szegedi Egyetemen, a *Camoenae Hungaricae* címen folyóirat megjelentetése) is ösztönzi Janus műveinek kutatását: Ritoókné Szalay Ágnes adatfeltáró, alapos filológiai munkássága, illetve Jankovits Lászlónak *Accessus ad Janum. A műértelmezés hagyományai Janus Pannonius költészetében* (Balassi, Bp., 2002.) című munkájának az új irodalomelméleti irányzatok felé is nyitó, hermeneutikai megközelítésmódja egymást kiegészítve gazdagítja napjaink Janusról alkotott képét. De mindezekhez mostanáig nagyon hiányzott egy jó szövegkiadás.

■ BÉKÉS ENIKÓ

„Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”

A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak (CCA 1214–1606). – 'HUNGARY AS PROPUGNACULUM OF WESTERN CHRISTIANITY'. DOCUMENTS FROM THE VATICAN SECRET ARCHIVES (CA 1214–1606)

Összegegyítette és kiadásra rendezte *†Artnér Edgár dr.*, a Római Magyar Történeti Intézet tagja, közreadja: Szovák Kornél, Török József és Tusor Péter. Budapest–Róma, 2004. (*Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae, Series I, Collectanea Vaticana Hungariae I*)

Az itt ismertetett kötet fontos kezdeményezést fémjeléz: egy új sorozat indítását, mely a Vatikáni Levéltár magyar tárgyú kutatásait szándékszik publikálni, felvéve ezáltal egy régen abbamaradt sorozat fonalát.

A vatikáni levéltár 1881-es megnyitását nem sokkal követte az első ilyen irányú magyar vállalkozás, mely korában egyedülálló volt. Az 1884 és 1891 között a magyar egyház költségén, a Vatikán által megjelentetett sorozat, a *Monumenta Vaticana Hungariae* nyolc kötetét a történészek mind a mai napig forgatják. E vállalkozás elsősorban Fraknoi Vilmos nevéhez fűződik, aki mind a Vatikánban, mind itthon kezdeményezte (és kijárta) e forráskiadást, és aki élen járt mind vatikáni levéltári kutatásával, mind az anyag publikálásában. A sorozat a vatikáni kutatások első időszakában nagy tekintélyt is szerzett a magyar tudományosságban.

Am az 1890-es években Fraknoi koncepciót váltott, és más országokhoz hasonlóan – melyek a XIX. század végén Rómában történeti intézetet hoztak létre és működtetnek azóta is, világos keretet nyújtva ezáltal a kutatásnak és a publikációnak – Római Magyar Történeti Intézetet hozott létre, ettől remélvén a forráskutatás stabil bázisának megteremtését. Így jelent meg egy új sorozatban, 1896 és 1904 között, a veszprémi egyházmegye vatikáni forrásainak négy kötete, a *Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis*.

A régi sorozat még publikált egy kötetet 1909-ben, de Fraknoi minden igyekezete ellenére a magyar kutatás intézményes kereteit a következő évtizedekben az instabilitás és a hányatott sors jellemezte, rányomva bélyegét a publikációkra. A két háború között felmerült ugyan a *Monumenta Vaticana Hungariae* folytatásának gondolata, de végül helyette egy új, más koncepciójú sorozat indult, három kötetrel 1931 és 1941 között, a *Monumenta Hungariae Italica*.

A vatikáni kutatásokat – ámbár egészen soha nem maradtak abba – sem ekkor, sem természetesen a szocialista éra alatt semmilyen intézmény nem tekintette prioritásának. Így az új sorozat, mely egyszerre szándékszik közölni forráskiadásokat, monográfiákat, repertóriumokat és bibliográfiákat, mindenképpen üdvözlendő. A kezdeményezés jelzi a Pázmány Péter Katolikus Egyetem ambícióját, hogy intézményes kereteket nyújtson e kutatásoknak és publi-

kációjuknak, új korszakot nyit a vatikáni magyar kutatás történetében s remélhetőleg lehetővé teszi majd, hogy a magyar egyháztörténeti kutatás újra felzárkózzon a német, francia, lengyel és egyéb európai országok hasonló vállalkozásai mellé.

Az új sorozat első kötete, ellentétben a korábbiakkal, nem egy pontifikátus magyar, vagy egy egyházmegye vatikáni dokumentumait közli, hanem tematikusan válogatott dokumentumokat a vatikáni levéltárból: Magyarországnak a középkori Európában elfoglalt helyével foglalkozik, címében a jól ismert hasonlat felhasználásával, mely Magyarországot mint a nyugati kereszténység keleti védőbástyáját jelöli meg. A kötet a XIII. század elejétől a XVII. század elejéig terjedő időszaknak ezt az egyszerre tiszteletre méltó és hálátlan szerepét illusztráló vatikáni dokumentumokat szándékozik közreadni Artner Edgár (1895–1972) paptörténész 1924–25-ben végzett római gyűjtése és publikálatlan kézírata alapján, regesta formában vagy teljességükben.

Am ha az olvasó kézbe veszi a könyvet, és belelapoz, a fentebb olvasott címlapdal s a Vatikáni Levéltár prefektusának, Sergio Pagano atyának ajánlása után, a vii. oldalon található tartalomjegyzéket olvasván örömmel konstatahatja, hogy e vasikos kötet nem csupán a fent említett dokumentumok okmánytára, mely 300 oldalt foglal el: megelőzi ugyanis egy két részből álló bevezetés. Az első (xv–clxxxviii. old.) Tuszor Péter tanulmánya, *A vatikáni magyar kutatásokról*, terjedelmes függelékkel ellátva, mely igen sok dokumentumot mutat be és publikál a témakörben. Ezt követi Török József és Tuszor Péter közös tanulmánya, mely valójában nem csupán a kötet, hanem az új vatikáni sorozat bevezetője is (clxxxix–ccxi. old.), majd Artner Edgár munkájának kiadása (1–269. old). A külföldi használatot is célzó kötet végén bibliográfia, részletes latin névindex, az indexhez anektálva a Vatikáni Levéltár és Könyvtár felhasznált dokumentumainak jegyzéke, a két bevezető tanulmány angol nyelvű kivonata, az 1500 körüli magyar egyházmegyéket angol nyelvű térképe és végül angol tartalomjegyzék is található.

Tuszor Péter tudománytörténeti tanulmánya a vatikáni magyar kutatásokról a modern történeztudomány barokk kori kezdetétől a mai napig tárgyalja a vatikáni magyar kutatás történetét. Sorra veszi a vatikáni vagy tágabban olaszországi magyar források feltárására irányuló összes kezdeményezést. Mivel a római magyar kutatás mindig is szorosan függött saját intézményes kereteitől, finanszírozásától, tehát végeredményben az egyház s később az MTA tudománypolitikájától, lokálisan pedig egy római magyar intézet létrehozásától és működésétől, a szerző e kérdéseket is részletesen tárgyalja – ezek időnként olyannyira az előtérbe tolnak, hogy majdhogynem feledtetik az eredeti, historiográfiai célt. Tuszor például részletes, másfél oldalas listáját adja a Fraknoi által indítványozott *MVH*-t finanszírozó egyházi intézményeknek és személyeknek; hosszan tárgyalja továbbá a Római Magyar Intézet és a Római Magyar Történeti Intézet egymáshoz való viszonyát a két háború között (melyből fény derül a Történeti Intézet igencsak felemás, önálló apparátust és autonómiát nélkülöző helyzetére); s e szempont vezérelte a tanulmány végére összeválogatott, több mint ötvenoldalmi dokumentum szelekcióját is. Emellett a kronologikusan felépített tanulmányból megtudjuk, ki mikor kutatott Olaszországban magyar egyházi témában, valamint végigkövethetjük a vatikáni magyar kutatás nagy alakjainak, például Fraknoi Vilmosnak és Pásztor Lajosnak a munkásságát, s nem csekély mértékben bibliográfiáját is. A tanulmány utolsó fejezete (*Feladatok és lehetőségek*) programot vázol: legfontosabbnak a jövőbeli magyar vatikáni kutatás és anyagi körülményei folytonosságának biztosítását látja, az együttműködést a többi római kutatóintézettel, a bekapcsolódást a nemzetközi kutatásba, az utánpótlás biztosítását és a szünetelő munkákat kiadó sorozatot. Mint kiderül, a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem a magyarországi vatikáni kutatásokat szándékszik összehangolni, eredményeik kiadását kézbe venni. Örömteli hír, hogy a magyar egyházkutatás régóta hiányzó egységesedését remélhetjük az új sorozattól s gondozóitól.

Az igen alapos tanulmány a terjedelmes lábjegyzetekkel és *excursusokkal* együtt lehetővé teszi nemcsak a római magyar történeti kutatások történetének áttekintését, hanem részletes bibliográfiájának összeállítását is – ez ugyanis hiányzik a tanulmány végéről, ami annál is inkább sajnálatos, mivel a kötet végén található bibliográfia nem vág egybe sem az Artner által feltételezeten használt könyvekkel, sem a Tusor lábjegyzeteiben citált munkák összességével.

Tusor Péter terjedelmes, dokumentumokkal ellátott tanulmánya igen távol áll a kötet címében megjelölt tárgytól. Ez a fontos, 150 sűrű oldalt megtöltő, tüzetesen jegyzetelt értekezés jobb – és igencsak más – sorsra volna érdemes, mint amiben e kötetben tulajdonképpen eldugva részeseül. Megérdemelne egy önálló kiadást, mely méltán számíthatott volna vásárlókra, hiszen mindenkinek útmutatót nyújthat, aki forráskutatást szándékszik végezni a Vatikáni Levéltárban, illetőleg akit a római magyar jelenlét vagy a XIX–XX. századi magyar egyház története érdekel. Ebben a kötetben azonban helye kérdésessé válik, és fontossága teljes mértékben elvész: a beavatatlannak álmában sem jutna eszébe itt keresni egy efféle kutatástörténeti tanulmányt. Így az is kérdéses természetesen, szükséges-e részletesen tárgyalni, illetőleg publikálni az Artner Edgár nevével fémjelzett, címe által tematikailag másfelé irányuló kötetben mindazt, ami nem kötődik szorosan a magyar történelem vatikáni forrásainak feltáráshoz és kiadásához – azaz Tusor tanulmányának kb. a felét s az általa közölt dokumentumoknak (melyek között még a Római Magyar Történeti Intézet 1914-es házirendjét is olvashatjuk, ahol is kiderül, milyen úri soruk volt akkoriban az ösztöndíjasoknak...) majdnem teljességét. (A recenzio megírása után jutott tudomásra, hogy Tusor tanulmánya terjedelmes „különlenyomatként” önállóan is megjelent – úgy látszik a fenti gondolatok neki is eszébe jutottak.)

Csak ez után következik, ami első kéne, hogy legyen, az új sorozatot és a kötetet bevezető tanulmány. A szerzők itt dokumentálják a *Collectanea Vaticana Hungariae*nak, a *Monumenta*

Vaticana Hungariae utódjának megszületését a PPKE-n, továbbá a céljait, melyek közt az egyetem néhai professzoraitól kéziratban maradt munkák közzétele is szerepel. Bemutatja Artner Edgár életútját s a kiadott dokumentumok sajtó alá rendezésének szempontjait. Itt értjük csak meg, miért is Artner Edgárnak az 1924–26-os római gyűjtése során készült vatikáni okmánytára alkotja az új sorozat első kötetét: az 1920-as években a *Monumenta Vaticana Hungariae* folytatásának szánt, ám kéziratban maradt mű a folytonosságot hivatott megjeleníteni az egykori és a most kezdődő sorozat között.

A szerkesztők legalábbis ekképp magyarázzák Artner forrásgyűjtésének – pontosabban kéziratának – kiadását. Artner 1924–25-ben kutatott Rómában, s kötetét eredetileg kevesssel a mohácsi vész négy századik évfordulója után adták volna ki, de ez feltehetőleg anyagi nehézségek miatt elmaradt. Artner munkája a két világháború között, a Klebelsberg Kunó nevéhez fűződő kultúrpolitika központi gondolata alapján született: Magyarországnak a Nyugat védelmében betöltött szerepét illusztrálja, sőt propagálja. A mohácsi vész és Trianon jelentését és jelentőségét párhuzamba állítva szándékszik a szerző „a történelmi dokumentumok tömegével [...] megmutatni elnyomóinknak, hogy mit köszönhetnek Magyarországnak; [...] életük és javaik első és leghathatósabb védelmezőjének kezéből csavarták ki orvul a kardot, amely mindig a becsület, igazság és a szent hit szolgálatában küzdött” (5–6. old.). A szerkesztők hangsúlyozzák a munkának ezt, az 1920-as évek aktualitásához kapcsolódó jellegét, mely történelmi dokumentummá minősíti Artner kéziratát.

Valójában ez az egyetlen igazi érv mai kiadása mellett, s ez a szerkesztők előszavából is kiderül, akik maguk is érzik, hogy a kiadás indoklásra szorul. Artner Edgár igen fiatalon végezte a gyűjtést, majd más irányban folytatta pályáját; az azóta eltelt több mint nyolcvan év sem a források ismeretét, sem a forráskiadás követelményeit illetően nem szállt el nyomtalanul munkája felett. A (nagyjából) kronologikus rendben közölt forrás-

tár a keresztes háborúk korától a zsitvatoroki békéig terjedő időszakot öleli fel, ám a válogatás heterogén, a dokumentumok eredete, célja részenként eltérő, s azon belül sem teljesen koherens. Hogy csak néhány példát említsek, az első 51 dokumentum vagy dokumentumcsoport *majdnem mind* már korábban kiadott forrást közöl regeszta formájában, s pontosítja őket; az 52–99. számú dokumentumcsoport *leginkább* a pápai tizedszedők magyarországi ténykedéséről tudósít 1308 és 1426 között: így a témához kevésbé kötődik. A harmadik csoport *főleg* az 1475–1504-es periódus szentszéki követeinek adott instrukciókat tartalmazza. Ahogy a szerkesztők is írják, „az egyes csoportokon belül mindemellett szórványosan más típusú dokumentumokat is találunk” (cxvii. old.), majd közel egy egész oldalon érvelnek e kiadás mellett. Mert valóban felmerül a kérdés: elégséges ok-e a kiadásra, hogy „nemcsak Fraknói Vilmos államilag újjraalapított intézete egyik első tagjának munkáját vehetjük így kézbe, hanem egyúttal a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogelőd teológiai kara tanárának a *Monumenta Vaticana* felújítására tett kísérlete láthat napvilágot” (cxviii–cxvix. old.)?

Egyszerre kiegészítés és javítás, regeszta és forráskiadás és ifjú Artner Edgár e gyűjteménye, mely heterogén voltánál fogva sajnos a XXI. századi tudományosságnak már nemigen megfelelő. A mai középkorkutató számára e kiadás semmiképp nem szolgálhat releváns forráskiadásul, nemcsak mert nem koherens elvek szerint válogat, hanem mert mai szemmel nézve a válogatás igen hiányos. Így például a tatárjárás korának egyik legismertebb, ide tartozó dokumentuma, IV. Béla feltehetőleg 1250 novemberében kelt levele IV. Ince pápához, nem szerepel a kötetben, már 1859-ben közölte Augustin Theiner *Vetera Monumenta Historica Hungarorum Sacram Illustrantiája* (vol. I, p. 230–232, n° ccxl.). Nehéz megérteni a regesztaformában közölt szövegeket bevezető rubrikák változásait is: így például a 46. számú dokumentumcsoportnál jelenik meg először a „jelleg és tartalom”, továbbá a pecsétet leíró rubrika; majd néha a „jelleg”

meghatározódik, de a tartalom nem (48.); itt viszont megjelenik az oklevél anyagának, állapotának, jelzetének leírása (48/VI.). Minden jel arra mutat, hogy Artner ekkor *in vivo* ismerte meg a levéltári kutatás erudíciós követelményeit, melyeket többkevesebb szigorral sikerült csak érvényesítenie – s amelyek azóta nagyot változtak. A modern szerkesztők által újraolvasott és korrigált, lábjegyzetelt dokumentumok kiindulópontul szolgálhatnak egy tematikus kutatás számára, avagy kiegészíthetik a korábban kiadottakat, de semmi módon nem helyettesítik a magyar vonatkozású kutatást illetően az eddig már használatos, klasszikussá vált forráskiadványainkat. Így ez a kötet egyszerre állít emléket Artner Edgár személyének és a húszas évek történelmszemléletének és tudományosságának.

Szerencsére a sorozat azóta megjelent újabb kötetei már címdalukon jelölik *valódi* tartalmukat, előszavukkal vagy bevezetésükkel kezdődnek, adekvát bibliográfiával végződnek, s a mai konvencióknak megfelelően közlik a forrásokat.

NAGY PIROSKA

Murányi Gábor: Egy epizodista főszerepe

LAJOS IVÁN TÖRTÉNÉSZE ÉLETE
ÉS HALÁLA

Noran Kiadó, Budapest, 2006. 315 old., 3999 Ft

Aki Lajos Iván (1906–1949?) könyveit tanulmányozza, működni látja a kettős ítélszéklet, az erkölcsit és a történelmit, amely kétszer is ítéletet hozott Magyarországról a XX. században. Murányi Gábor két irányból közelíti meg ezt a színteret: a tudós életrajzában megszerkesztésével, illetve 1946-os, kéziratban, imprimatúrában maradt műveinek közreadásával. E tanulmányok – *Magyarország felelőssége a második világháborúban és Az első választás* – önállóan is érvényes

munkák, e könyvbe zárva azonban fölerősítik az életrajzi rész argumentációját is, melynek olvasója már az első fejezeteknél ráébred, hogy egy perújrafelvétel anyagával van dolga. Nem is csupán a történetből eltüntetett Lajos Ivánt illetően. Murányi sokszor bakafántoskodó pontossággal sorolja a hőisével szemben egykor hangoztatott kifogásokat, mégis hamar kiderül róla, hogy a mindkét totalitárius rendszer által elhallgattatott pécsi tudós és közéleti ember reális megítélése az ő személyes erkölcsi ügye is.

Ha Lajos Ivánnak igaza van, akkor másképp igaz minden, amit a magyar közjog történelmi szerepéről, a nemzet érdekeiről és felelősségéről vagy a legitimizmusról tanultunk vagy hitünk; nem kapcsolhatunk csak ókonzervatív elméleteket a monarchiához, s a „szociális népkirályság” sem olyan gyermekes ábránd, mint amilyennek pedig még Bibó is tekintette. Lajos Iván következetes volt akkor is, amikor egy demokratikus Duna-völgyi nagyhatalom szükségességére utalt, akkor is, amikor a magyar politika hibáit és mulasztásait igyekezett föltárni, s akkor is, amikor megtalálta a mentő körülményeket. Nyilván olyan világban akart élni, amelyben a kettős ítélszék egyazon mérce szerint működik, s amelyben hazája mindketőnek megfelel. Azért vált – 1939-ben – európai híró szerzővé, mert *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében* című, néhány hónap alatt több nyelvre lefordított brosúrájában a hivatalos német források utalásaiból fölépülő hivatkozás-láncolatokból bebizonyította (vagy bebizonyítani vélte), hogy a nagy valószínűséggel bekövetkező újabb világháborúból Németország nem kerülhet ki győztesen, a nyugati szövetségi rendszerrel szemben hátrányban van a pénzügy, az élelmezés, a hadiipar, a nyersanyagforrások terén, ráadásul az Egyesült Államok bizonyosan belép az új háborúba is. Talán nem volt még a nagypolitikát érintő magyar könyv, amely Európa-szerte ekkora figyelmet kapott volna. Külföldi recepciója azonban nincs összegyűjtve, sőt az OSZK-ban is csak a francia és az angol kiadás van meg. Azt sem tudjuk pontosan, hogy magyarul mennyien

olvasták. Könyve elején Murányi, „hét, más adatok szerint kilenc” kiadásról beszél, illetve „több tízezer (egyes becslések szerint legalább 70 ezer)” példányról (8. old.). Az életrajzíró, aki a szakirodalmi hivatkozásokon, a hőisére vonatkozó memoár-részleteken kívül összegyűjtötte és fölhasználta a levéltári dokumentumokat és az egyik legfontosabb forráscsoportként Lajos Iván hagyatékát is, számos olyan kérdést érint, amelyben az egymásnak ellentmondó vélemények és adathiány következtében nem dönthet – ilyenkor akkurátusan ismerteti a lehetséges, logikus változatokat. A bibliográfiai tételekkel más a helyzet: a brosúráknak alig több mint egy hónap alatt (betiltásáig) bizonyosan volt kilenc kiadása, s az utolsó a címlap szerint a 38 000–41 000 közötti példányokból állt. Ha ez igaz – mert azért tudunk olyan esetről, amikor egy könyvben nem a hiteles, hanem jóval nagyobb példányszám szerepelt –, s ha már e korszakra is érvényes a később használt kulcs, akkor ez háromszor annyi olvasót jelent – egy fél hadsereget. A munka 1939 nyarán, nem sokkal azelőtt, hogy a magyar nemzetiszocialisták sajtójának pergőtüzébe került, nyilvánvalóan közvélemény-alakító tényezőnek bizonyult; ezért számít szerzője főművének.

Lajos Iván korábbi munkái másról szólnak, de mindegyikük egyazon koncepcióból vezethető le. Ezt a most első ízben közzétett egyik tanulmányában így világítja meg: „Avval, hogy a Monarchiát, az európai egyensúlynak ezt az alapjellérét darabokra zúzták, részre bontották, a Párizs környéki békék szükségszerűen a nagy német gondolat megerősödéséhez és a német világimperializmus előmozdításához kellett hogy vezessenek. Abban, hogy a Monarchia átszervezése helyett véglegesen eltüntették azt az európai térképről, találhatjuk meg a későbbi tragikus események legfontosabb előidézőjét és támogató tényezőjét. Ha ma a német megszállások rémségeit átélő népek megkérdézik, hogy azok, akik áldozatul estek az irtózatos német terrornak, ezt kinek köszönhetik, úgy ne feledkezzenek meg államalapítóik felületességéről és vakságáról sem.” (177. old.)